
Lovas Ildikó

ARCOK, ABLAKOK

– Néhány mondat egy igazi könyvről –

Gordana Prcic Vujnovic – Viktorija Alad•ic –
Mirko Grlica:
Gradotvorci/Városteremtők

Nagyon fontos mondatok a városról. Meg kellett volna jegyez-
nem, megtanulnom kívülről, mint valami verset, de nem számí-
tottam rá, hogy nem fognak eszembe jutni ezek a mondatok,
ha éppen idézni szeretném. Mert arra, hogy nem jegyezzük
meg, tanuljuk meg fejből, nem számítunk. Éppen is azt hisszük,
hogy ezt aztán bármikor...

Hát nekiláttam, hogy az interneten megkeressem a heti-
lapnak azt a számát, amelyikben a város-mondatok voltak. S
meg is találtam, viszont az interjút nem lehetett megnyitni. A
címe volt csak ott, a szöveg nem.

Hogyan idézhetem tehát *Nádas Péter* mondatait?

Szabadkán csak úgy idézhetek ebből a Nádas-interjúból,
ha megtanultam. Nem könnyű. De azért megpróbálható.

*A város nem kevésbé fontos, mint az önismeret és a
realitásérzék. Fontos, mert az európai közösség tulajdon-
képpen városközösség, erősen urbánus jellegű közösség. Az
európai két nagy közigazgatási hagyományra épített, az
urbanitásra és a koloniális hatalmi rendszerek tapasztalatára,
s ezeket nem lehet belőle kioperálni.*

Szabadkán van néhány ember, aki a munkaidejét, sza-
badidejét, szabadságidejét és mindenféle más idejét – tulaj-
donképpen egész életidejét – arra tette fel, hogy megmentse
azt, ami a város emlékéből megmaradt. Vállalja, hogy bizonyos
helyzetekben mindenki által kedvelt és ünnepezt, máskor pedig,
ha éppen megpróbálja meghíúsítani a városkép „furcsa” meg-
változtatását, igen csak ellenszenves figurává válik. E néhány
ember közé tartozik az a három ember, a két építész és a törté-
nész, aki a *Városteremtők* című könyvet írta. Amely könyvet
én most megpróbálok az Önök figyelmébe ajánlani.

S ez nem könnyű feladat, mert nagyon közel állnak hozzám.
Amit a városról tudok, annak jó részét tőlük tanultam. Ami
bármikor érdekelt, arra tőlük kaptam meg a választ.

Először is tehát, ha azt szeretném, hogy megjegyezzék:
2004-ben Szabadkán megjelent egy 320 oldalas, kétnyelvű
(szerb és magyar) építészeti könyv, amely a város lakóépületeit
mutatja be a barokktól a modernizmusig, azt kell elémem, hogy
úgy érezzék, ismerik a szerzőket.

Miért? Hát azért, mert különben nem érthetik meg, miért
csinálták hosszú éveken keresztül ezt az irdatlan munkát. Ha
azt mondom, hogy Szabadkáért, akkor elhiszik? El kell hinnük.

Ez a három szerző úgy él, ahogyan Nádas Péter beszélt a
városról. Szinte tovább is mentek egy lépéssel. Számukra a város
maga az *önismeret* és a *realitásérzék*. Nem is tudják másként
elképzelni az életet, mint úgy, hogy azokból az épületekből
eredjen és folytatódjék, amelyek körülvesznek bennünket
Szabadka szűk központjában. S ez nehéz ügy.

Nem okvetlenül azért nehéz, mert rengeteg fenékkopta-
tással, iratmazzsolázással, levéltári munkával jár az egyes épüle-
tek születésének, változásának, jelenlegi állagának ismertetése.
„Minden egyes telek esetében, amelyen a könyvben feldol-
gozott ház valamelyike áll, igyekeztünk felidézni a változásokat
a XVIII. század végétől egészen napjainkig. Mindenütt, ahol
csak lehetséges volt, a szöveget a ház és tulajdonosainak fény-
képe mellett kiegészítettük az 1779-ből származó térkép (zöld-
del aláhúzott) részleteivel, illetve a város 1838. évi rekonstruált
kataszteri térképének (sárgával aláhúzott) elemeivel, vagy a
város 1878. évi kataszteri térképének (pirossal jelölt) részével.”
De persze ezért is nehéz.

Emellett azonban más miatt is. Akinek a kezébe kerülhet
ez a könyv, megérti miről beszélek. A szakember munkáját
(építész és történész) kompromisszum nélkül vitték végig,
nem kacsintottak az olvasó felé egyszerűsített magyarázatokkal,
nem hagyták el a szakkifejezéseket, csak azért, hogy olvas-
mányosabb legyen a szöveg. Nem befogadóbarát könyvet írtak.
Épületeket és azok építőit, építetőit tisztelő könyvet írtak,
ezáltal pedig a Várost tisztelő könyvet. Amihez a magát polgár-
nak nevező embernek fel kell nőnie.

Balra: Mamusics Lázár, jobbra: Vermes Lajos háza

Vannak városok, ahol többé, vannak városok, ahol kevésbé. Nem tudom, Szabadka melyik. (Pozsonyról tudom: ott megtörtént a csoda.)

Ebben a kötetben hetvenhat épület szerepel. Történetük, tulajdonosaik, építőik története a XIX. és XX. század történelmének, társadalomtörténetének megismerésére is lehetőséget ad. A limesben kialakult város sokféle kultúra, gondolkodásmód, nyelv és vallás tégláját építette magába. Méltatlan volna ennek értékéről, csodájáról beszélni. Éppen annyira méltatlan, mint azt értékelni, hogy a szerb nyelven író szerzők inkább kettéosztották a kötetet, hogy a szövegek egyszerre jelenhessenek meg szerbül és magyarul. S tovább kilincselnek, pályáznak, hogy 2005-ben megjelenjen a folytatás. Miért volna méltatlan ezt értékelni? Mert a szerzők gondolkodásmódja ilyen. Számukra, s számunkra, akik együtt dolgozunk velük, akik együtt gondolkodunk velük, éppen annyira természetes a kétnyelvűség, mint amennyire az épületek történetének kulturális, mentalitásbeli sokszínűsége.

A szerzőhármás, aki ezt a csodálatos kivitelezésű könyvet megalkotta, többet érdemel annál, mint hogy elkoptatott frázisokkal dicsérjük nyitottságukat, alkotói és emberi hozzáállásuk nemességét. Nem tudom, mit érdemelnek, milyen szavak volnának kellőképpen jók hozzájuk, könyvükhöz.

Szabadka sokszor került a legutolsó sorba. A monarchiának a szélén volt, mindegyik újszerűbb országnak szintén a peremén. Furcsa, lázadó, vállalkozó szellemű emberek lakták, lakják, akiknek ereje, életerege belefogy abba, amit városalakításnak nevezhetünk. Éppen ezért Szabadka szűk központját elhagyva falusi világba lépünk. Apró házak közé, utcán trécselő öregasszonyok közé. Akik viszont pontosan tudják, melyik ház kié volt a Városban. A kovácsoltvassal díszített erkélyekről nap sugaras homlokzatú parasztházakat látni, s azok ablakából a szecesszió magyar változatának egyik remekét, a városházát. Összeér-e ez a két világ, összeért-e valaha, egyáltalán: kell-e érintkezniük egymással? Vagy elég annyi, hogy a sokszor utolsó sorba került város őrzi saját felemás fejlődésének emlékét, s éppen annyira engedi be telkeire az újat, amennyire azt megteheti anélkül, hogy sérülne arculata. Falu-városi arculata.

A kisvárosból legfeljebb negyven-ötven évre lépett ki. Ennyi idő még egy embernek is kevés ahhoz, hogy megvalósíthassa önmagát, nemhogy egy városnak. De éppen elég volt ahhoz, hogy megmutassa: milyen lehetett volna. S ennek a lehetőségnek csodálatos példája, nagy kitartással, nyomozással megteremtett könyve a Városteremtők.

Viktorija Alad•ic és Gordana Prcic építészek valamint Mirko Grlica történész egy XXI. századi vállalkozást vittek véghez: elkészítették egy város emlékmását, valósággá tették a lehetőséget, megkínáltak bennünket egy kísérlettel, amihez talán még nem is egészen nőttünk fel: visszamentek a

múltba, hogy a jelenben ne kövessünk el helyrehozhatatlan hibákat. S ez sokkal jobb bármelyik amerikai filmnél, sokkal merészebb bármelyik forgatókönyvnél és sokkal olvasmányosabb bármelyik szívszorító történetnél.

De ha már a nagy szavaknál tartok, az őszinte elfogódottságnál, akkor hadd legyen egy kritikai észrevételem is: nem szeretem maradéktalanul a könyv címét. Olyan bevezetett, befejezett, romantikus cím az, hogy *Városteremtők*. Nekem azok, akik a könyvben szerepelnek, s azok, akik a könyvet írták: városépítők. S azok milyenek? Nádas Péter azt mondja: *az európai építészetben minden nyitott, átlátható, minden üvegből van...* Ilyenek. Nekünk pedig ide kellene eljutnunk, hogy párbeszédbe kerülhessünk velük, és általuk a várossal, városokkal. Nem tudom, sajátunk-e az elvárható nyitottság. Nem tudom, hogy épületdíszekben képesek vagyunk-e történelmet, társadalomtörténetet látni, megbocsátani és szeretni. Van hol és van mit. A munkát elkezdhetjük ennek a könyvnek az olvasásával. S ott lesznek az arcok az ablakokban.

Fent: városi bérház, lent: lakóház a Korzón; fent jobbra: ennek részlete

